

ADANA VE OSMANİYE HALK KÜLTÜRÜNDE GIYİM- KUŞAM GELENEĞİ

Prof. Dr. Erman ARTUN

Giriş

Türk kültürünün en eski kaynaklarından sayılan Divanü Lügat-it Türk'te Kaşgarlı Mahmut, eski Türklerin el tezgâhlarında halı, yünlü ve pamuklu kumaşlar dokuduklarını, ipekli kumaşları ise Çin'den getirdiklerini belirtmektedir. Bu eserde ayrıca eski Türk giyim, kuşam ve süslemesine ait birçok terim, deyim ve atasözüne yer verilmiştir (Meriç,200: 216).

Konar-göçer ve yerli Türkmenlerde kadın başlıklarına çok önem verilir. Geleneklerin devam ettiği köylerde, yeni evlenmiş gelinin başına, ilk kez kadın başlığı bağlanacağı zaman konuklar davet edilerek özel "baş bağlama" töreni yapılır (Kırzıoğlu,1982: 136).

Genç kız evlenirken düğün başlığında gelinin başı "kız başı" olarak düzenlenir. Bu başı genç kızlar hazırlar. Gerdeğe girinceye kadar gelinin başı, kız başıdır. Gelin, baba evinden oğlan evine giderken bu baş süslemesi üzerine, başın arka tarafına rengârenk örtülerin uçları pullarla işlenmiş al renkli bir örtü örtülür. Bunun üzerine renkli tüyler, çeşitli takılar yerleştirilerek duvak yapılır. Baştaki takılar ve tüyler arasında, uğur ve aydınlık getirmesi, kötülükleri uzaklaştırması inancı ile küçük bir ayna da yerleştirilir (Kırzıoğlu, 1992: 136).

Giyim kuşam, insanoğlunun kültürel gelişim ve yaşam sürecinde kökeninde koruma amaçlı olmasına karşın, gelişim sürecinde geniş kültürel işlevler yüklenmiş bir olgudur. Ekolojik koşulların toplumsal ve kişisel değer yargılarının törelerin kültürel ve ekonomik koşulların biçimlendirdiği önemli bir kültürel öge aynı zamanda da kültürün bir taşıyıcısıdır (Erden, 1998: 6).

Giyim insanın bedenini örten giysi, aksesuar makyaj ve bunları kullanma biçimidir. Giyim, coğrafi koşullar, cinsiyet, yaşam tarzı ve kültür etkisi ile tarih boyu değişime uğramıştır. Kültür geleneksel giyim tarzına da yansımış, hiyerarşik yapı, ekonomik durum, toplumsal statü, meslekler ve uğraşı alanları giyim tarzını belirleyici olmuştur (Türkoğlu, 2002: 22).

Süslenme, süs ve takı kullanma; ilk çağlarda bir inanca dayalı olarak veya süslenme gereksinimi nedeniyle ortaya çıkmış ve gelenekselleşerek günümüze kadar gelmiştir. Her topluluk kendi örf, adet, gelenekleri doğrultusunda yaşadıkları coğrafi çevreden temin edebildikleri doğal malzemelerle tasarladıkları takılar geleneklerle de bütünleşip, sembolik anlamlar yüklenerek günümüze ulaşmışlardır.

Taş, metal, ağaç, kemik, kumaş, cam gibi temel maddelerin yanı sıra, artık malzemelerden de elde edilen birçok takı güçlü bir kültürel birikimin geçmişten günümüze yansıyan örnekleridir. Geleneksel giyim-kuşamı bütünleyen takı kullanma ve süslenme geleneği geleneksel yaşamı sürdüren toplumlarda günümüzde hala devam etmektedir.

Süslenme ve takı kullanma geleneği kadınların yanı sıra çocuk ve yetişkin erkeklerde de görülen bir olgudur. Günümüzde unutulmuş ve unutulmaya yüz tutmuş geleneklerimize rağmen takı kullanma, süslenme son günlerde ilgi gören otantik moda kavramıyla bütünleşerek devam etmektedir.

Çok önceki devirlerde insanın kendi toplumunda, sosyal statüsünü belirleyen ve

giymek zorunda olduğu giyimi vardır. Aslında bu bir zorunluluktan çok geleneğin insanlara sunmuş olduğu bir yaşama biçimi anlayışıdır. Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili pek çok bilgi sunabilir.

Tarih içinde giyim kültürü incelendiğinde her toplumun yaşadığı coğrafya, yaşam biçimi, günlük uğraşları, değerleri, giyilen giysilerin biçim ve çeşidini bunlara ek olarak takı-aksesuar ve makyaj biçimlerini etkilediği görülmüştür. Anadolu'da kadınların başlığa sargı sarıp bağlaması evlilik işareti idi. Başını bağlama anlamının buradan geldiği kabul edilmektedir.

Anadolu, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca Asya, Avrupa, Afrika, Mısır ve Mezopotamya kültür yollarının kesiştiği bir merkez olmuştur. Orta Asya'dan Anadolu'ya 9. yüzyıldan itibaren girmeye başlayan Oğuz, Türkmen boylan Anadolu'yu yurt tutarak Anadolu'nun bu günkü kültürel temellerini atmışlardır. Anadolu kültüründe egemen kültür Türk kültürüdür. Toplumların giyim kuşam kültürleri bu kültürün taşıdığı toplumların değer yargıları, inançları, töreleri, gelenek ve görenekleri, ekonomik yapıları, estetik ve sanatsal özellikleri vd. hakkında bilgi verir. Giyim kuşam kültürü obje, renk ve biçimin oluşturduğu karmaşık bir yapıya sahiptir (Erden, 1998: 6).

Giyim kuşamlar bütün özellikleriyle bir kültür ve sanat olayıdır. Anadolu insanının, manevi dünyasını yansıtan biçim ve motiflerle bezeli giyimler, aynı zamanda onların törelerine bağlı kalmalarına da yardım etmiştir. Orta Asya'dan gelip Anadolu'yu yurt tutan Türklerin giyim kuşam geleneği Anadolu yerli giyim kuşam geleneğiyle yoğrularak şekillenmiştir. Anadolu Türk giyim kuşam geleneği, malzemesi, biçimi ve bezemesiyle Türk halk kültürünün zengin kaynaklarından biridir.

Türklerin giyim kültürü de tarih boyunca değişmeler kaydetmiştir. Türk toplumu, Orta Asya göçebe toplumunda kadın erkek benzer giysileri giyerdi. Türkler Anadolu'ya ayak bastıktan sonra da geleneksel giyim biçimlerini devam ettirmişler; ancak karşılıklı kültür alış verişiyle yeni coğrafyada hem etkilenmişler hem de etkilemişlerdir. Türklerin Orta Asya'da kullanmakta oldukları ve Anadolu'ya göç ettikten sonrada kullandıkları deri ve astragan başlıklar haçlı seferleri ile Avrupa'ya taşınarak yayılmıştır. Öte yandan Orta Asya step toplumunun geliştirdiği pantolon da Türklerin Avrupa'ya taşıdığı bir giysi olarak bilinir.

Türkmen giyimi bir atlı göçebe giyimidir. Bu tarz geleneksel giysiyle, ata rahat binilir. Bir yerden başka bir yere uzun yürüyüşlerle göçler yapılabilir. Evde tarlada, dağda, ovada çalışılabilir. Doğa koşullarına karşı korunma olanağı sağlanabilir. Her türlü ihtiyaç kolaylıkla giderilebilir (Tansuğ, 1984:536).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadın ve erkekler, toplumsal statülerine ve dinlerine göre giyinmekteydiler. Üç kıtaya yayılmış olan imparatorluk sınırları içindeki halklar kendi yaşam biçimlerini ve giyim tarzlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Türk giyim kuşam kültürü kalitesi, motif zenginliği, canlılık ve zerafeti ile Anadolu insanının yaşam biçimini ve dünya görüşünü büyük ölçüde yansıtır. Geleneksel yaşamda her kuşak kendinden önceki kuşağı izleyerek bu giyim-kuşam anlayışını, günümüze taşır. Giyim-kuşam anlayışında zamana göre değişim olabilir. Bu malzemede, işçilikte, yaşanan günün modalarından etkilenme gözlemlenmektedir.

İnsanın giyinme isteği ve arzusu tarih süresi içinde çeşitli değişiklikler göstermiştir ve her devirde değişime uğramıştır. Bu değişiklik daima sosyal hayatın değişmesiyle paralel olarak gelişmiş ve değişmiştir. Düğüne, bayram yerine, devlet dairesine giden bir insanın giyimiyle günlük ve iş giyimi arasında farklılıklar vardır. Türk insanı özel günlerde giydiği giysinin adına "ellik"; çalışırken, günlük giydikleri giyimlere de "günlük"

demişlerdir.

Kadınlara ait giyim kuşam her zaman erkeklere göre daha fazla çeşitlilik gösterir. Anadolu'da kadın giyimi, bedenine ve ayağına giydikleri, bunların bezemeleri ve takıları ile oluşan bir bütündür. Kadın bu bütün içinde, gelenekleri ve toplumdaki yerine göre, neyi, nerede, ne zaman, nasıl giyeceğini, yaşayarak öğrenir. Böylece giyim kuşam geleneği kuşaklar arasında yaşatılır. Bununla birlikte tarih, coğrafya, ekonomik ve sosyal durum gibi farklılıkların, doğal olarak kıyafet hayatını da etkilemiş, yörelere özgü, tarzların oluşmasında rol oynamıştır.

Anadolu giysi kültürü kültürel süreç içerisinde her yönüyle birlik aynılık özellikleri gösterir. Anadolu giysi kültürü farklı kültürlerdeki giysi kültürüyle kaynaşarak Anadolulaşmıştır. Geçiş dönemlerindeki (doğum, evlenme, ölüm) giysi kültürü yörelere göre az çok farklılık göstermekle birlikte ana çizgileriyle benzerlik gösterir. Bu dönemde giysilere yüklenen inanç boyutu da aynıdır. Bunlar giysilerde renklerin seçimi, bağlanması, ağıt törenlerinde başörtüsünün yere atılıp ağıt söylenmesi, ölen kişinin giysisinin bir parçasının (soyka) ele alınarak ağıt söylenmesi gibi giysilerle kurulan ortak inanç, ritüel bağı olması gibi ortaklıklardır.

Değerlendirme

Birer kültürel öge olan giyim, onları üreten insanları ve toplumlarını belli boyutlarda özgün kimlikleriyle tanıtmaya yarayan görsel objelerin başında yer almaktadır. Giyim kültürü karmaşık bir yapıya sahip olup tüm boyutlarıyla tanıyıp tanıtmaya başlı başına bir uzmanlık alanıdır. Sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için farklı disiplinlerin bir arada çalıştığı ekip çalışması gereklidir (Erden,1998:362).

Zengin Anadolu giysi kültürünün unutulmuş ve yaşayan örneklerini toplayıp müzelerde koruyup gelecek kuşaklara aktarma çalışmaları yetersizdir. Bu konuda geç kalınırsa sandıklardan toplanacak son örnekleri değerlendirecek sağlıklı bilgi verecek kaynak kişiler kalmayacaktır. Bazı yörelerde geleneksel giysiler şehirlere uzak merkezlerde ve köylerde hala giyilmekle birlikte bir çok yörede özel günlerde bile giyilmemektedir. Hatta atada anadan kalma diye nitelenip kız çeyizi olarak saklanan hazine değerindeki çeyizler modası geçmiş olarak nitelenerek kızlar tarafından yeni açılan evlere götürülmemektedir.

"Eskiye getir yeniye al" diyerek köylerden toplanan giysiler turistlere satılarak yurt dışına çıkmaktadır. Bunun en güzel örneği camilerde değer biçilemeyen tarihi değer taşıyan halı ve kilimler toplanarak yerlerine defolu zevksizlik örneği halıflexler almıştır. Hatta bunlar camilere blok olarak serildiği için gerekli temizliği yapılamamaktadır.

İnsanların geçirdiği kültürel süreçte toplumlara göre farklı nitelikler kazanan giyim geleneği günümüzde toplumsal farklılıkları ortadan kaldıran ortak nitelikleri olan tek tipe doğru dönüşmeye başlamıştır. Sanayinin gelişmesiyle el dokumalarının yerini fabrikasyon üretimler almıştır. Dokumanın her düğümündeki, her nakıştaki halk estetiğinin şaheseri olan ürünler yerini makineye bırakmıştır. Günümüzde az da olsa geleneksel giyim kuşam kültürünü sürdüren topluluklar vardır. Bunlar son örneklerdir. Halk oyunları ekiplerinin bir çoğunun giydikleri yöreyi yansıtan giyimlerle ilgili araştırmalar, yarışma kazanma kaygısıyla özünden sapmıştır.

Bu konuya gönül veren değerli araştırmacıların yıllar yılı topladıkları ürünlerin bir araya getirilerek korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli çaba ve somut yatırım yapılmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

Anadolu'nun çok zengin giyim kuşam geleneğine rağmen bunlar üzerinde yeterli araştırmalar yapılamamıştır. Disiplinler arası çalışmalar gereklidir. Bireysel gayret ve çabalarla yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Kültürel değişim ve gelişimle büyük değişime uğrayan giyim kuşam geleneği objeleri, giyim kuşam geleneğiyle, üretim biçimleriyle, oluşum ve estetik boyutuyla araştırılmayı beklemektedir. Korunup gelecek kuşaklara aktarılması çalışmaları da yetersizdir. Son kalan örnekleri toplansa da geleneği yaşatanlar azalmaktadır. Şark kösesi yapma modasıyla toplanan objeler geleneği yaşatanlarca değerlendirilmedikçe eksik kalacaktır.

ADANA VE OSMANIYE'DE GİYİM KUŞAM GELENEĞİ

Giyim kuşam kültürünü belirlerken şehir şehir ayırım yapmak zordur. Geçmişte aynı kültürü yaşamış Anadolu'nun pek çok yöresine yayılmış boyların giyim kültürlerin büyük ölçüde benzer olması doğaldır. Ancak yörelerde yapılan giysi kültürleri araştırmalarının birlikte değerlendirilmesi sonucu Anadolu giyim kuşam kültürü değerlendirmesi yapılabilir. Adana ve Osmaniye giyim kuşam geleneğinin, illerin coğrafi yapısı ile sosyo-ekonomik yapılarına göre şekillendiği görülür. Yörede yaşayan Türkmen oymaklarının kültürel yapıları bir bine çok yakın olup, küçük kültürel farklılıklar göstermektedir.

Adana ve Osmaniye'ye Türk boylarının yerleşmeleri, 780'li yılların sonuna, 800'lü yılların başına rastlamaktadır. Bu Türkmen bölgesinin kültürel yapısı incelendiğinde, kültürel değerlerinin hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Mutfak kültürleri, giyim kuşamları, başlarına giydikleri börkleri, ayaklarındaki yemenileri, bele bağladıkları kuşakları, şalvarları, kadınların başına giydikleri feslerinden, düğünde söylenen kına ağıtları, ağız yapısı, türküleri, halk edebiyatı ürünleriyle bir bütündür.

Adana ve Osmaniye'de özellikle düğün törenleri sırasında gözlemlenen takı kullanma ve süslenme geleneği bu törenler sırasında kişilerin önem sırasına ve törenin önemine göre değişmektedir. Bir genç kızın evlenmeden önce süslenmesi hoş karşılanmaz, ancak evden çıkacağı gün geçmişte daha çok nazar inancına bağlı olarak günümüzde ise güzel görünme amaçlı süs yapılmaktadır.

İş ve özel gün giysileri farklılıklar içerir. Düğün yapılan gelin başı ile gerdek sonrası yapılan başlık farklıdır. Köylerden kasaba pazarına gelindiğinde, kimin köyden olduğu giysilerden anlaşılır. Kırsal yaşamda kadın dışı kapalıdır. Kendi toplumunun yaşam biçiminde geleneklerine göre giyinir. Süslenme gereksinimlerini gelenekte gördüğü ne ise, o şekilde karşılar. Çocuk giysileri de cinsiyete bağlı olarak belirli bir yaşa kadar özen taşır. Kırsal yaşamda kadınlar zamanlarının büyük bir bölümünü çalışarak geçirdikleri için günlük yaşam ve iş giysileri farklılıklar gösterir. Özel gün giysileri ve başlıklar düğünler vb. nedeniyle görülür. Anadolu'da bir genç kızın sözlenmesiyle yapılan "baş düzeni" sosyal statüsünü belirler ve evlilik, olgunluk, yaşlılık dönemlerinde bu önemini kesintisiz korur.

Giyimler, koruma işlevleri kişilik ve statü belirlemelerinin dışında yaşanan toplumun değerlerini yansıtan birer sembol olmuşlardır. Giyim kültürü insanlık tarihinin gelişim belgeleridir. Adana ve Osmaniye'de giyim kuşam kültürüne baktığımızda belirli kümeleri görürüz. Bunlar;

1. Kırsal yörelerde geleneksel giyim kültürünün yaşatıldığı çevreler.
2. Büyük şehirlerde oluşan modern giyim kültürü çevreleri.
3. Köy ve kasabalarda modern giyim kültürüyle geleneksel giyim kültürünün iç içe yaşadığı çevreler.

4. Törenlerde yaşatılmaya çalışılan geleneksel giyim kültürü çevreleri.
5. Toplulukların özelliklerini yaşatmaya çalışan diğer giyim kültürü çevreleri.

İl merkezi ve köyler arasında, giyim-kuşamda, farklılıklar gözlenmektedir. Son yıllara gelinceye kadar, yaşlılarda ve gençlerde, giyim-kuşamda büyük bir fark yok iken; bugün bu fark, daha belirgin durumdadır. Yaşlı erkek ve kadınlar, daha çok gelenek ve göreneklere bağlı, giyim kuşamı korumakta, gençler ise, modern kıyafetler giymektedir.

Adana ve Osmaniye'nin giyim kuşamında da, ekonomik durumun ve doğa koşullarının etkileri karma giyimler biçiminde görülmeye görülür. Yöre nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Yörükler yaşamın her alanında ve giyim kuşamda geleneksel özelliklerini büyük ölçüde korumaktadırlar. İlin geleneksel yapısı yeni yeni çözülmeye başlamıştır. Değişimde alınan göçlerin de etkisi vardır. Kırsal kesimde geleneksel giyim kuşam sürerken kent merkezlerinde geleneksel giyim kuşamla modern giyim kuşam birlikte sürdürülür. Bazen de geleneksel giyim modern giyimle birlikte şalvar üstüne tişört giyilmesi örneğinde olduğu gibi karma giyimler biçiminde görülmeye başlamıştır.

ADANA VE OSMANİYE'DE KADIN KIYAFETLERİ

Takılar ve Süsler

Süslenme, süs ve takı kullanma; ilk çağlarda bir inanca dayalı olarak veya süslenme gereksinimi nedeniyle ortaya çıkmış ve gelenekselleşerek günümüze kadar gelmiştir. Her topluluk kendi örf, adet, görenekleri doğrultusunda yaşadıkları coğrafi çevreden temin edebildikleri doğal malzemelerle tasarladıkları takılar geleneklerle de bütünleşip, sembolik anlamlar yüklenerek günümüze ulaşmışlardır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8).

Taş, metal, ağaç, kemik, kumaş, cam gibi temel maddelerin yanı sıra, artık malzemelerden de elde edilen birçok takı güçlü bir kültürel birikimin geçmişten günümüze yansıyan örnekleridir. Geleneksel giyim-kuşamı bütünleyen takı kullanma ve süslenme geleneği geleneksel yaşamı sürdüren toplumlarda günümüzde hala devam etmektedir (K11, K12, K15).

Adana ve Osmaniye'de özellikle düğün törenleri sırasında gözlemlenen takı kullanma ve süslenme geleneği bu törenler sırasında kişilerin önem sırasına ve törenin önemine göre değişmektedir. Bir genç kızın evlenmeden önce süslenmesi hoş karşılanmaz, ancak evden çıkacağı gün geçmişte daha çok nazar inancına bağlı olarak günümüzde ise güzel görünme amaçlı süs yapılmaktadır (K5, K6, K7, K8, K9).

Süslenme ve takı kullanma geleneği kadınların yanı sıra çocuk ve yetişkin erkeklerde de görülen bir olgudur. Günümüzde unutulmuş ve unutulmaya yüz tutmuş geleneklerimize rağmen takı kullanma, süslenme son günlerde ilgi gören otantik moda kavramıyla bütünleşerek devam etmektedir (K4, K7, K8, K9, K10).

İl merkezi ve köyler arasında, giyim-kuşamda, farklılıklar gözlenmektedir. Son yıllara gelinceye kadar, yaşlılarda ve gençlerde, giyim-kuşamda büyük bir fark yok iken; bugün bu fark, daha belirgin durumdadır. Yaşlı erkek ve kadınlar, daha çok gelenek ve göreneklere bağlı, giyim kuşamı korumakta, gençler ise, modern kıyafetler giymektedir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15).

Adana ve Osmaniye'nin giyim kuşamında, ekonomik durumun ve doğa koşullarının etkileri görülür. Yöre nüfusunun büyük bölümünü oluşturan Yörükler yaşamın her alanında ve giyim kuşamda geleneksel özelliklerini büyük ölçüde korumaktadırlar. İlin

geleneksel yapısı yeni yeni çözülmeye başlamıştır. Değişimde alınan göçlerin de etkisi vardır. Kırsal kesimde geleneksel giyim kuşam sürerken kent merkezlerinde geleneksel giyim kuşamla modern giyim kuşam birlikte sürdürülür. Bazen de geleneksel giyim modern giyimle birlikte şalvar üstüne tişört giyilmesi örneğinde olduğu gibi karma giyimler giyilmeye başlamıştır (K1, K2, K3, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14).

Başlıklar

Başlıklar geleneksel giyimde tamamlayıcı bir unsur ve kadının süsüdür. Kadın, başında taşıdığı süsü ile çevresine sosyal durumunu ve ekonomik gücünü gösterir. Genç kız başlığı, yeni evli kadın başlığı, gelin başlığı, çocuklu kadın başlığı, oğlu askere gitmiş ana başlığı ve nine başlıklarının her biri ayrı ayrı özellikler gösterir (Kırzioğlu, 1992: 134).

Başlıklar, bölgelere ve giyenin durumuna göre, ister altın, gümüş veya boncuklarla süslenmiş olsun, ister kız başı, ister gelin başı, ister yeni evli kadın başı ya da dul veya yaşlı kadın başı olarak düzenlensin hepsinde esasta birlik vardır. Başa önce bir fes veya takke giyilir. Buna genelde “Araçın” ve “Terlik” denir. Her ikisi de teri emici anlamında kullanılmaktadır. Başlıklar terlik üzerine çeşitli örtüler örtülüp bağlanarak ve takılarla süslenerek yapılır (Kırzioğlu, 1992: 134).

Başlıklardaki Süsler;

Altın ve gümüş süslemeleri arasında mavi boncuk ve istiridye kabuklarıyla kurt dişi gibi süsler de bulundurulur. İhtiyar kadınların başlarında süsleme olmaz ve olsa da ayıp sayılır (Yalman (Yalgın),1993: 116).

Altın;

Nişanlı kızlar alınlarına Gazi, yanaklarına altın köşe, Mahmudiye altınları takarlar ve bunların uçlarına da yine gazi altınları eklerlerdi. (Yalman,1993:229)

Gelinler şakaklarına kepçe ismini verdikleri bir çeşit içi çukur altın takarlar. Bu, Tecirli arasında âdettir. Gelin olmamış kızlar bu içi çukur altını katiyen kullanmazlar. Aşiret arasında gelin ile kızı seçmek kadar kolay bir şey yoktur. Onların hepsinin örtü ve elbiselerinde ayrı ayrı işaretler vardır. (Yalman (Yalgın),1993:357)

Fesin çevresine dizilen altınlar iki türlü isim alır. Kırkmanın üzerine gelen küçük altınlar “Alın altunu” kulaklarının üzerindeki mecidiye büyüklüğünde döğölmüş ve çukurlaştırılmış altınlar da “döğme” denir. Bunlardan başka çok zaman kulakların üstüne gelen döğmelerin altından üzerleri maşallah yazılı levhalar sarkıtılır (Yalman (Yalgın), 1993:359).

Taç;

Yürük kadınları arasında iki türlü başlık vardır. Bu başlıklara taç adı verilir. Bu taçlar başın kalıbına göre ve tepelik şeklinde som gümüşten yapılır. Bir taç gibi etrafındaki salkım ve zincirlerle beraber başa takılır. Bunlar Türkmen olmayan yürükler arasında görülür. (Yalman(Yalgın), 1993: 358)

Tozak (başta takılan süs);

Güneyde Türkmenlerin kız ve gelinleri tavuk tüylerini boyayarak başlarına takarlar, bunun ismine “tozak” derler. Tozak için şu maniyi söylerler. (Yalman (Yalgın),1993:143)

“Yel vurur kozak oynar,
Başında tozak oynar,
Ben yârime ne yaptım ki?
O benden uzak oynar

(kozak: pamuk kozası)

Zilif;

Fesler giyilmeden önce saçlar örülür, beliklenir ve alın üzeri kesilerek kırkma meydana gelir. Kırkmadan başka kadınların kulak önüne doğru inen bir uzunluk görülür ki bunun ismine “zilif” denir. Zilifler ve onların tuvaleti kadının durumunu gösteren biricik belirtilerdendir. Yörük kızı ve gelini en çok ziliflerinden tanınır (Yalman (Yalgın), 1993:359).

Her sabah her sabah güzel
Karşı yamacımdan bakar
Baktıkça canımı üzer
Zilfini gerdana döker

(Âşık Avşar Musa)

Başa giyilenler;

Sırma fes (Gümüş sırma fes)

Osmaniye yöresinde kadınlar başa fes giymişlerdir. Fesin etrafı gümüş sim iplikle işlenmiştir. Fesin üzerinde tepelik denen gümüş takı bulunmaktadır. Gümüş fesin alın kısmı açık kalacak şekilde beyaz renkli yazma “oyalı yağlık” ile fesin üstünden çene altına çapraz gelecek şekilde bağlanmıştır. Bağ uçları omuza bırakılır. Fesin alında açık kalan ön kısmına her sırasında 6 altın olmak üzere maddi duruma göre birden dört sıraya kadar takı takılır. Fesin açık kalan alın kısmına gümüşten yapılmış ortasında mavi ya da kırmızı taş bulunan köşe denen dikdörtgen şeklinde bir jest vardır. Köşenin sağına ve soluna gümüş takılarla örülü jestler takılmıştır. Her gümüş örgünün ucu köşeye bağlanmış ve alına doğru yarım ay şeklinde salınmıştır. Altınla gümüş karışık kullanıldığı gibi sade gümüş ya da sade altın olarak ta kullanılmaktadır. Yanaklara çene hizasına kadar inen adına ayaklı denen takı mevcuttur (K1, K2, K3, K4, K5, K11, K12, K13).

İlin genelinde kullanılan kadın başıdır. Sırma fes üzerine bağlanmış heril yağlık ve yağlık üzerine renkli grepler bağlanmakta ve uçları arkaya salınmaktadır Yağlık boyun altından dolanarak arkadan bağlanmaktadır. Boyuna beşibiryerde jest olarak takılmakta, fesin yanlarına köşe denen gümüş bir jest bulunmakta ve köşeye ayaklı denen altın takılar takılmaktadır. Ayaklı çene hizasına kadar inmektedir (Erkoçak-Gizlice, 2003:126-K1, K2, K7, K8, K9, K11, K12, K14, K15).

Horzum kadınlarının başlarına giydikleri fesler Kadirî dervişlerinin külahları

gibidir ve üzerlerinde birer gülü vardır. Bu âdet Antep'te çevre köylerde de sürmektedir. Bu işlemeli gül on beş santim çapındadır. Bu fesin etrafında altın, gümüş paralar dizilmiş ve bu paraların etrafına birçok gümüş zincirler de eklenmiştir (Yalman (Yalgın), 1993: 37).

Püsküllü Başlık: Aşiret kızları başlarına fes ve boncuktan yapılmış 15 santim uzunluğunda püsküllü bir başlık kullanırlardı ve bu başlığın üzerine kırmızı renkte bir de yağlık bağlanırdı (Yalman (Yalgın),1993:229).

Fes: Kızların başlarındaki fesler üç türdür.

- a. Kırmızı bezden dikilmiş takkeler.
- b. Etrafi kesilerek küçültülmüş bere büyüklüğünde âdi fesler.
- c. Keçeden dövülerek yapılmış ve sıfır numara kalıba çekilmiş, üzeri sırma ile işlenmiş boz renkte keçe külâhlardı (Yalman (Yalgın),1993:116).

Heril yağlık;

Herilden dokunmuş ince ipek başörtüsü (Erkoçak-Gizlice, 2003:126-K2, K3, K4, K7, K8, K9, K10, K11).

Baş Örtüsü;

Toroslar'ın Aladağ bölgesinde kızların başında örtü bulunmaz. Başa örtü örtmek evli, yani gelin nişanlı olmaya işaretir(Yalman (Yalgın), 1993:116).

Beyaz başörtüsü;

Beyaz tülbent ya da sıkı dokunmuş ince pamuklu bir dokumadır (Erkoçak - Gizlice, 2003:126).

Bağlamış başını beyaz bürünür

Taramış zülfünü yerde sürünür

Yüzüne baktıkça sinem görünür

Cemalin yüzüme ayna sevdiğim

(Âşık Cemali)

Yağlık;

Fesin üzerine konan örtünün ismine denir. İhtiyar kadınlar bunu başlarına tamamen dolarlar. Gelinler yalnız kaşlarına asarlar ve eğri bir halde bulundururlar. Kızlar ise bu yağlığı katiyen kullanmazlar. Onun için aşirette kız ve gelin çok çabuk belli olur (Yalman (Yalgın), 1993: 356–357).

Kız evlenirken düğünde gelinin başı “kızbaşı” olarak düzenlenir. Mesela İzmir-Kemalpaşa'da kız başına, terlik üzerine çeşitli renklerde krep, çeki şeklinde sarılarak başın arkasından bağlanır. Bunun üzerine “yağlık” denilen etrafi pullu; canlı renkte örtü örtülür ve bağlanır. Tepeye “perpere” denen baş süsü konur. Bu, kızbaşısıdır (Kırzioğlu, 1992: 137).

Verin benim yağlığımı

İstemiyom sağlığımı

Babam oğlu sen mi aldın

Mezarımın beyliğini

(Âşık Koca Ayşe)

Oyalı yağlık;

Oyalı yağlığı ebatları halk arasında devirme ölçüsü olarak bilinen (90×90cm) ölçülerindedir. Renk beyazdır. Çevresine boncuk veya iğne oyası işlenmiştir.

Baş bağları;

Örtü üzerine alınan bağlanan değişik renklerde bağlanan örtüdür. 90×90 veya 70×70 ebatlarındadır. Köşelerinden katlanarak alınlara bağlanan baş bağıdır.(Gizlice-Önal, 2004: 72).

Saç bağı;

Kızların saçlarının ince ince örülmesi ve her gün kıldan yapılmış özel saç bağlarıyla bağlanarak bu bağların püsküllü uçlarının kalça kemiğine kadar sarkıtılması âdettir. (Yalman (Yalgın), 1993:116).

Yürük kızları saçlarını “Bağ” ismi altında 40 adede kadar örür ve bunların her birine “Belik” denir. Beliklerin ucu “ Saç bağı” denilen yün veya ipliklerden örgü ile bağlanır. Saç bağları halis ipekten olursa “erbi” iplikten olursa “örgü” isimleriyle anılır (Yalman(Yalgın),1993:358).

Saç cıncığı;

Örgü üzerlerine birçok altın, gümüş, halka, ziynet ve para gibi şeyler ilâştirmek âdettir. Bunların ismine “saç cıncığı” denir (Yalman (Yalgın), 1993: 358).

Süsleme / dövme;

Köyde kadınlar ve erkekler tarafından süs olarak yapılan şeylere resim çizmek âdeti olup olmadığını sorduğum zaman, Kara Hasan Efendi cevap olarak “Bizde şakak kemikleri üzerine bir ceylan resmini barutla dövmek adettir; buna dövme deriz.” dedi (Yalman (Yalgın),1993: 32).

Sırma bağı;

Her kızın saçı bir sırma bağı ile örülür. Bu baş örgülerinin uçlarına herkes durumuna göre bir veya birkaç altın takar (Yalman(Yalgın), 1993: 356)

Dolama;

Pamuklu kumaştan hazırlanmıştır. Genişliği 3 cm uzunluğu ise 1,5 m kadardır. Başın fes üzerine dolanarak, boyun altından bağlanmaktadır. Dolamanın üzerine baş bağları bağlanmaz, fesin alın kısmı açıktır, bu açıklıktan gümüş işleme görülmektedir. (Gizlice-Önal, 2004: 72-K1, K2, K3, K5, K13, K14, K15).

Kızlar üzerlerine üç etekli zıbın giyerler ve bu zıbınları kutnudan yaparlardı. Üç etekli zıbınları kutnudan yaparlardı. Üç etekli entarinin üzerine göz bezden yapılmış “ Dolama” denilen bir de eteklik kullanırlardı (Yalman (Yalgın), 1993: 229).

Ayaklı;

Fesin ayak kısmına gelen yanlardan cumhuriyet altını büyüklüğünde iki altının uçlarına 3 adet küçük altın bağlanarak hazırlanan bir takıdır. Uzunluğu çene hizasına kadar inmektedir. (Gizlice-Önal, 2004: 72–73-K1, K2, K5, K6, K7, K10, K11, K12, K13).

Gazi;

Fesin alın kısmına gelecek şekilde bir veya iki sıra halinde 12 altının dizilerek bağlandığı bir takıdır. Bu diziler takan kadının ekonomik durumuna göre değişmektedir. (Gizlice-Önal, 2004: 73-K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

Tepelik;

Fesin tepesine sırma ile yapılan işleme. Sırma işlenmiş fesin çevresine altın dizilerek giyilir. Bu fesler yörede (Harmandalı, Bozdoğanlı-Kösreli-Yumurtalık-Tecirli-Ulaşlı-Bakış-Koçar ve diğer Türkmen oymakları) arasında kullanılmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003:127-K1, K2, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12).

Gömlek;

Genellikle ipekten ya da pamuklu beyaz veya beyaz zemin üzerine küçük çiçek motiflerinden dokunmuş kumaşlardan yapılır. Yakasızdır ve boyun kısımları kanaviçe işi ile işlenmiştir. Kolları uzun ve düğmesizdir (Erkoçak - Gizlice, 2003: 127-K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K14). Geniş kollu ve kol kenarları oyali bir çeşit zıbındır (Yalman (Yalgın), 1993: 356).

Gömlek pamuklu bezdendir. Diz altına kadar iner. Bazen ayak bileklerine kadar uzanır. Uzun gömleklerin ön eteklerindeki işlemler gömleğin iç tarafına yapılır; çünkü uzun gömlek giyilince etek önü yukarı kaldırılıp bele bağlanır. Böylece etek içindeki işleme yüze döner. Terste işleme yüze dönüşür. İşte Türkmen kadın gömleklerindeki bir özellik de budur. Gömlek rengi genellikle beyaz ve sarıdır. Bazı yörelerde kadınlar iki gömleği üst üste giyerler. Gömleklerin yakaları göğüs altına kadar açıktır, kadın her yerde bebesini kolaylıkla emzirebilsin diye (Tansuğ, 1984: 536–537).

Yorulduğum yola oturdum

Felek vurdu ben götürdüm

İşte işlik işte gömlek

Hatçe'ye hediye getirdim

(Taf Özlüceli Durmuş Ağa)

Fermene;

Kolsuz bir yelek (Yalman (Yalgın), 1993: 13).

Cemedan;

Fermenenin altına giyilen kısa kollu, önü kapalı bir çeşit yelek.(Yalman (Yalgın), 1993: 13)

Önlük;

Dikdörtgen şeklinde bir peştamal veya önlüktür (Yalman (Yalgın), 1993: 356).

Cepken;

Genellikle mavi başta olmak üzere bordo, sarı, yeşil renk kadifeden dikilmiştir. Kolları dirsek altına kadar uzundur. Dağ kolu köylerinde cepken kolları bileklere incek şekilde uzundur. Boyu bel hizasındadır. Etekleri hafif yuvarlaktır. Ön açık kendinden bağ ya da ağaçtan yapılmış tek düğmelidir (K1, K2, K3, K10, K11, K12, K13, K14).

Cepkenlerin kol ağızlarından başlamak üzere yarıya kadar çeşitli motiflerle heril denen ipek böceği ipliği ile işlenmiştir. Yakaları, etekleri ve sırt kısımları çeşitli motiflerle işlenmiştir. Cepken kadifenin dışında kaba kumaşlardan ve basmadan da yapılmaktadır. Basma cepkenlerin kolları uzundur ve günlük çalışma esnasında giyilmektedir (Erkoçak-Gizlice, 2003:128).

İç yelek;

Gömleğin üstüne giyilen mintan ve ona benzer bir giyecektir (Yalman (Yalgın),

1993: 355).

Üç etek;

Üç parça şeklinde yapıldığından adına üç etek denmektedir. Ön iki eteği arka eteğinden kısadır. Ön etekler bele sokularak giyilir. Eteğin kumaşı basma veya “gutnu”dur. Satenden de yapılmaktadır. Bele sokulan ön eteklerinin iç kısımları çeşitli motiflerle işlemelidir. Beli önden bağlanır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9).

İlin ova köyleri dediğimiz Çukurova’da kalan ki bu bölümde nüfusun % 70 gibi büyük bir çoğunluğu yaşamaktadır. Üçetek, çiçekli kumaşlardan ve satenden, cepken kadifeden, içlik ise ipekten yapılmaktadır. Cepkenin sırtı, yakaları ve kolları çeşitli motiflerle ve herille işlenmektedir. Çorap beyaz yün çorap olduğu gibi elde işlenmiş desenli yün işleme şeklinde de olmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003:128-K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K15).

Bu kıyafet ilin dağ kolu köylerinde kullanılmaktadır. Üste giyilen cepken kaba çiçekli kumaşlardan yapıldığı gibi mavi, bordo, yeşil kadifeden de yapılmaktadır. Kadifeden yapıldığında sırtı, yakası ve kolları sırma işleme denen türle çeşitli desenlerle işlenmektedir. Baş serbest bağlandığı gibi, boyun altından sarılarak arkadan bağlanmaktadır. Önlük kanaviçe işi ile işlenmektedir. Bele gümüş kemer takılmakta, jest olarak para kesesi takılmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003: 127-K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Değre, üç etek Türkmen kadınlarının hayat boyu giydiği kutsal giysilerden biridir. Değre, inançlara ve geleneklere göre hazırlanır. Değre, çeşitli dokumalardan yapılır. Örneğin, pamukludan, yünlüden, ipek-pamuk karışımından, çuhadan... Dokumanın rengi kırmızı, pembe, sarı, beyaz olduğu gibi desenli veya çizgili de olabilir. Dokumanın adları şöyledir: Alaca, çitari, altıparmak, altınoluk, bıçak ucu, yilandili, kartopu gibi (Tansuğ, 1984: 537).

Sırma cepkenli kostüm;

İlin büyük bölümünde kullanılmaktadır. Bu kostüm yöre ağzında “ellik” denen özel bir kostümdür. Cepken lacivert yakın mavi kadifeden ve koyu renk kumaşlardan yapılmaktadır ve sırtı, yakası ve kolları sırma işlemelidir. Börk üzerine kefiye bağlanmaktadır. Ayağa siyah veya kırmızı yemeni ve yün çorap giyilmektedir. İlin soğuk dağ kolu köylerinde cepken üzerine abada giyilmektedir (K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13).

Güdük;

İç gömleğinin üzerine giyilen kolsuz bir kıyafettir (Erkoçak-Gizlice, 2003:128).

Önlük;

Genel olarak krem veya kreme yakın sarı renkli kumaşlardan yapılır. Etekleri pileli, pile üzeri Kanaviçe işi ile işlemelidir. Bel kısmı uçkurludur. Uçkur üç eteğin tam tersi arkadan bağlanır (Erkoçak-Gizlice, 2003: 127).

Türkmen önlüklerinde belirli bir süsleme biçimi vardır. Geleneksel önlükler kırmızı veya koyu kırmızı (tavşankanı rengi), yün el dokumasındandır. Üzeri genellikle kertmeli işle (aplikeyle) süslenir. Kertmelerin yapıldığı bez çoğu kez mavi olur. Mavi renk kertme mavi iplikle dikildiği gibi bazen sarı veya beyaz veya kırmızı iplikle de dikilebilir. Kertme süs çoğunlukla geometrik şekillidir (Tansuğ, 1984: 538).

Tarabulus Kuşak;

Üç etek ve önlük başlandıktan sonra bele bağlanan kuşaktır. İpeksi bir kumaştır. Adına tarabulus denmektedir. Katlanarak bele bağlanır.

Oğlum çardakta gezinir
Tarabulusun çözünür
Tez gel oğlum Ahmet tez gel
Gelinin benzi bozulur

(Camuzağıllı Sultan)

Şalvar;

Beli ve ayak ağızları lastikli, peyki kısa dikilmiştir. İnce ve parlak üst giysi renklerine uygun, ya da ipeksi kumaşlardan yapılır. Yörede adına “tuman” da denmektedir.

Adana’ da siyah renkte işlemez, peyki diz hizasına kadar uzun olarak, koyu renkler hâkim genel olarak siyah renkten ve zeytin yeşilinden dikildiği görülmektedir. Peyki Adana şalvarı gibi uzun olmamakla beraber, cep ağızları işlemeli yapılabilmektedir. Sonuç olarak şalvarın bölge illerinin ortak bir kıyafeti olduğu görülmektedir (Erkoçak-Gizlice, 2003:129-K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Kara şalvar ıldır ıldır
Kardeş silahını doldur
Komşulardan utanıyom
Gidek evimizde öldür

(Sarız/Oğlakkayalı Avşar Kızı)

Mavi dalama;

Arkası uzun, önü kısa bir çeşit şalvarın ismidir (Yalman (Yalgın), 1993: 356)

Kolçak;

Omuz ve enseden geçen bir çift (iş zamanlarında kullanılan) ikişerli kolluklardır. Bunu bugün şehirlerde kâtipler ve daktilolar da kullanmaktadırlar (Yalman, (Yalgın),1993: 356).

Dizlik;

Bol ve paçaları düşük bir çeşit şalvar (Yalman (Yalgın), 1993: 356).

Çorap-Çizme;

Elde işlenmiş çeşitli renk ve desenlerde yünden yapılabildiği gibi sade beyaz yünden de işlenmektedir (Erkoçak-Gizlice, 2003: 127).

Türkmenlerde çoraplar genellikle yün ipliğinden örülmüştür. Pamuktan örülenleri de vardır. Desenler çok zengin ve güzeldir (Tansuğ, 1984: 539).

Geleneksel giyinen Türkmen kadını ayağına çizme çeker. Bilekler üzerine kadar uzanan çorap pek görünmez. Onu, çizmeye kadar inen “ayaklık” örter. Gelin kızın çizmelerinde (topuk arkalarında) gümüş süslemeler olur, kadın yürüdükçe bunlar ses çıkarır. Çizmelerin üzerine, kadının nakışı, “paçacıkları” düşer (Tansuğ, 1984: 539).

Yemeni;

Altı ham manda derisinden üzeri işlenmiş inek derisinden yapılmış, kırmızı ya da siyah renkte bir tür ayakkabıdır. Gâvur dağlarının ve Torosların yükseklerinde kalan köylerde edik ve postal da giyilmektedir (Erkoçak-Gizlice, 2003:127-K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K13, K14, K15).

Jestler;

Beyaz mendil, para kesesi, kama (Erkoçak -Gizlice,2003:127).

Edik;

Kadınlar, ayaklarına “küllü şeftali” isminde narçiçeği renginde gedik giyerlerdi (Yalman (Yalgın),1993:229).

Kemer;

Nişanlı kızlar, nişanlanırken bellerine gümüşten saçaklı tas kemer takarlar (Yalman (Yalgın), 1993: 229).

Kırmızı / Mor Çuha Pantolon;

Gelinler nişanlılar gibi giyinirlerdi. Yalnız, bunların gelin oldukları üzerlerine giydikleri kaytanla kırmızı veya mor çuha paltodan belli olurdu (Yalman (Yalgın),1993: 229)

Baş Örtüsü;

Torosların Aladağ bölgesinde kızların başında örtü bulunmaz. Başa örtü örtmek evli, yani gelin nişanlı olmaya işarettir (Yalman (Yalgın), 1993: 116).

Gayret Kuşağı;

Bele bağlanan dolman tokalı kemer genellikle yuvarlak iki tokayla kancalanır. Bu tokalar gümüşten veya altın yaldızlı bir madenden yahut tombaktandır (Tansuğ, 1984: 539).

Kemerin altyapısı deriden, derinin üst kısmı mavi veya kırmızı çuhadan olur. Çuhanın üstüne yuvarlak gümüş kabalarla desenler oluşturulmuştur. Böylesi kemerin iki ucuna birer dolman toka geçirilmiştir. Dolman tokalı kemeri, kız babası kız için özel yaptırmıştır. Kızı evden gelin olarak çıkarken baba, kızının beline bu kemeri (gayret kuşağını) kendi eliyle kancalar ve kızına şöylesi bir öğüt de verir: Gittiğin yerde elini, dilini, belini sıkı tut, bu sözlerim kulağına küpe olsun (Tansuğ, 1984: 539).

ADANA VE OSMANİYE’DE ERKEK KIYAFETLERİ

Adana ve Osmaniye giyim kuşamları bölgenin diğer illerinde de kullanılır; ancak küçük de olsa bazı farklılıklar gösterir.

Başa giyilenler:

Terlik-Börk;

Börk başa giyilen bir başlıktır. Börk Osmaniye’de yazlık kıyafet olarak giyilmekte

ve etrafına kefiye denen bir jest sarılmakta, kefiye ucu sol yanağa doğru salınmaktadır. Osmaniye borkünde koni uzunluğu fazla değildir ve püskül abartılmamıştır. Börk hem aba hem cepken üzerine giyilen bir başlıktır çevresine kefiye bağlanır (K1, K5, K6, K7, K8, K9, K14, K15).

Terlik genel olarak yöre insanının yaz sıcağında giydikleri, koni şeklinde küçük delikleri olan ve delik etrafı işlemeli, ucu püsküllü bir erkek kıyafetidir. Terliğin delikleri başın hava almasını sağlamak için yapılmış, deliklerin simetrik yapılmasına özen gösterilmiş olup, delik çevresi ipek böceğinin “heril” denen işlenmemiş ham ipliği ile sınırlanarak işlenmiştir. Heril ipliği ipek ve altın sarısı renktedir. Bu işleme türüne yörede “gazel” denmektedir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K15).

Terlik genel olarak Osmaniye'nin ova köyleri olarak adlandırılan, Çukurova'daki köylerinde kullanılmaktadır. Terlik üzerine kefiye sarılarak kefiye uçları sol yana bırakılmaktadır. Terlik, yanlarının delik olması sebebi ile yazları serin ve görünüş itibarı ile şık durmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003:120-K10, K11, K12, K13, K14, K15).

Nerden gelin hatın kızım
Sırtında sırmalı ışık
Dayın sana kına yaksın
Başında püsküllü başlık

(Âşık Elvan Çeşit)

Keçe külah;

Yörede kışlık kıyafetlerle birlikte giyilen bir kıyafettir. Koni şeklinde keçeden yapıldığından adına keçe külah denmektedir. Koni şeklinde keçenin uçları geriye kıvrılarak, giyilir ve üzerine kefiye bağlanır (Erkoçak-Gizlice,2003: 120–121-K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

Keçe külah boz borkünü sevdiğim
Bıyık oynatmanın zamanı geldi

(Dadaloğlu)

Kefiye:

Püsküllü terlik (Börk) ve keçe külah üzerine bağlanan çeşitli renklerde ince poşidir. Renkleri genellikle sarı, siyah, yeşil ve kırmızı olmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003: 121).

Siyah ve kahverengi poşi:

İpek dokuma oldukça ince bir kumaştır. Ebatları 90×90 (Halk arasında devirme) ölçüsündedir. Köşeden köşeye katlanarak 10 cm genişliğinde bir bant haline getirilerek keçe külahın başa gelen kıvrılmış kısmına bağlanarak kullanılmaktadır. Uçları sola doğru bırakılarak kullanılmaktadır (K1, K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

İlin soğuk dağ köylerinde bu başlık kullanılırken ova köylerinde daha farklı bir başlık kullanılmaktadır. Ova köylerinde iklim sıcak olduğundan “Börk” adı verilen bir terlik kullanılmaktadır (K1, K3, K10, K11, K12, K14, K15).

Üste giyilenler:

Aba:

Yöredeki en belirgin ortak giyimlerinden biri aba adı verilen ve yünden yapılan, kolları dirsekte, boyu uyluk hizasında olan giyimdir. Osmaniye’de “boz aba” olarak kullanılmaktadır. Yöresel inceliklerle motif ve desen olarak diğer yörelerden ayrılır (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7).

Osmaniye’de kullanılan aba dokuma sırt işlemleri, çeşitli Türkmen motifleri ve çiçek motifleri ile süslenmiş yaka kısımları işlenmiş, koyunun kendi “Natürel” yünü boyanmadan kullanıldığı için adına “boz aba” denmiştir. Boyama yapılarak kullanma şekli ise Nar kabuğu ve “Boruk” denen bitkinin boyasından elde edilen açık kahverengi bir renk oluşturularak kullanılır (K1, K2, K5, K6, K7, K8, K9, K14, K15).

Sırma Aba (Boz aba)

Dokuması doğal koyun yünüdür. Koyunun boyanmamış yünü kirli beyaz görünümündedir. Yörede ıstar denen kilim dokuma tezgâhlarında elde dokunur. Kolları dirseklere incek şekilde uzun, işlemelidir. Yakadan eteğe kadar olan göğüs kısmı ve sırtta gelen kısımları çeşitli motiflerle işlemelidir. Aba üzerindeki motifler dokumanın kendinden olduğu gibi, dokuma sonrasında da heril denen ipek ipliği ile çeşitli motiflerle işlenebilmektedir. Aba doğal koyun yününden olduğundan renk kirli beyaz ve açık kahve renklerinde olduğundan yörede adına “boz aba” denmektedir. Aba üzerindeki motifler genellikle kilim motifleri küçültülerek işlenmiştir. Genellikle yiğitliği simgeleyen koçboynuzu, parlaklığı simgeleyen, yıldız motifi ve çoğalmayı simgeleyen zincir motifleri kullanılmıştır. Bu işlemlerden dolayı sırma aba olarak da adlandırılmaktadır. Aba dokuması sert olması nedeni ile şalvarın üzerine salıverilerek giyildiği gibi daha sıkı olması için, kış aylarında etekleri şalvarın içine salınarak üzerinden Tarabulus kuşak bağlanmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003: 122-K1, K2, K9, K12, K13, K14, K15).

Sırma cepken (Mavi cepken)

Genel olarak koyu renk aba dokunmuş kumaşlardan yapılır. Kollarının uzunluğu dirseğe kadar uzun, önü aba gibi açık, kol ve yaka ile sırtta gelen kısımları yöresel motiflerle işlemeli olduğundan sırma cepken denilmektedir. İşleme ipliği yörede yaygın olarak kullanılmış ipek böceğinin “heril” denen işlenmemiş ham ipliği ile yapılmıştır. Heril altın sarısı renktedir. Günümüzde bu ipliğin yerini sırma ipliği denen “sim” iplik almıştır (K1, K2, K3, K4, K9, K10, K11, K12, K13).

Cepkenin işlenmesi kadınlar ve genç kızlar tarafından yapıldığından, genç kızların gönlündeki eş tiplerini yansıtmaktadır. Türkmen motiflerinin dili çözüldüğünde bu motiflerin yiğitliği, hâkimiyet duygusunu, kahramanlığı ön plana çıkardığını görmekteyiz. Bu nedenle cepken ve aba üzerine “koçboynuzu, yıldız ve zincir” motiflerinin hâkim olduğu görülmektedir (Erkoçak-Gizlice, 2003: 123-K1, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15).

İşlik (Gömlek)

Pamuklu veya ipek kumaştan yapılan, beyaz veya beyaz üzeri gri küçük ve sık çizgili desen şeklinde yapılmıştır. Yakasız olabildiği gibi sıfır yaka “hâkim yaka” da yapılabilmektedir. Kollar uzun kol ağızları salma olabileceği gibi düğmeli de olmaktadır. İşliğin aba ya da cepken altından giyildiğinde görünen yaka kısımları çeşitli motiflerle işlemelidir (Erkoçak-Gizlice, 2003: 124-K1, K2, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K15).

Şalvar;

Bölgenin 5 ilinde de ortak kullanılmaktadır. Osmaniye’de şalvarlar renk olarak genel olarak siyah ve zeytin yeşili rengi dikilir. Peyki Adana şalvarı gibi uzun olmamakla beraber, cep ağızları ve ayak ağızları işlemeli yapılabilmektedir. Şalvar bazı farklılıklara

rağmen bölge illerinin ortak bir kıyafeti olduğu görülmektedir (K1, K2, K6, K7, K8, K9, K10, K11).

Tırlık denen bir tür pamuklu dokumadan yapılmaktadır. Tırlık ıstar denen el tezgâhlarında dokunmaktadır. Iygısı da, çözgüsü de pamukludur. Ancak, tırlık kumaş günümüzde üretilmediğinden, yerini “tırpanı bez” “terikoton” ve çeşitli pamuklu ve yün kumaşlardan da yapılmaktadır. Şalvar Osmaniye’de genel olarak koyu renk kumaşlardan yapılmaktadır. “Gara şalvar” en çok kullanılanıdır. Zeytin yeşili ve kahverengi kumaşlardan da yapılmaktadır (K1, K2, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15).

Osmaniye şalvarını bölgenin diğer illerinden ayıran özelliği peyklerinin diz hizasında olmasıdır. Ayak uzunlukları yemeni üzerine hafif şekilde dökülmektedir. Bağ uçkurdur, cep ağızları ve ayak ağızları kaytan işlemeli yapılabilmektedir. Genel olarak ise işlemez sade şekilde kullanılmaktadır.(Erkoçak-Gizlice, 2003: 124-K1, K2, K3, K4, K5).

Tarabulus kuşak;

90x90 ölçülerinde bir çeşit ipeksi kumaştan yapılmıştır. İki kenarı püsküllüdür. Rengi sade beyaz, kahverengi, siyah olabildiği gibi karışık çizgili desenli de olmaktadır. Renklerin karışımı gök kuşağını andırmaktadır. Osmaniye’de genellikle sade beyaz olanı bele bağlamada, siyah olanı ise boyuna atılmaktadır. Tarabulus kuşak, cepken etekleri şalvarın içine sokularak üzerinden bele bağlanır. Püsküller şalvar üzerine sarkacak şekilde bağlanır. Kış soğuşunda cepken üzerinden aba giyildiğinde kuşağın sadece püskül uçları görün Tarabulus kuşak ince ipekten yapılmaktadır. Beyaz olduğu gibi beyaz zemin üzerine renkli de olabilmektedir (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10).

Tarabulus kuşak yöre insanının çok amaçlı kullandığı bir kıyafettir. Hem kış hem de yaz günlerinde bele bağlanır amacı beli sıkı tutmasıdır. Soğuk olduğunda aba altından boyuna çapraz bağlanarak soğuktan korunmada kullanılır. Ayrıca namaz kılmak için seccade ve yemek yerken sofraya görevi de görmektedir.(Erkoçak-Gizlice, 2003: 124-125-K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15).

Para kesesi;

Kese renkli ipek iplerden örölmüş tabanı dar, ortasına doğru genişleyip ağzına doğru paralel uzanır bir şekilde olan küçük bir torba ağzı iki taraftan büzölür ve bağlanır.(Erkoçak-Gizlice, 2003: 125-K2, K3, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15).

Boyras soluklu nefesi

Uzaktan duyulur sesi

Parasını gören var mı

Delik ağamın kesesi

(Âşık İmami)

Yün çorap;

Koyunun boyanmamış genellikle güz yünü denen kirlili beyaz yünden elle işlenerek kullanılan bir çoraptır. Yün çorabın özelliği teri emmesi ve ayakta meydana gelecek mantar türü hastalıkları önlemesidir. Seyrek bir işleme türü olduğundan ayağın hava almasını sağlamaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003: 125-K1, K2, K3, K11, K12, K13, K14, K15).

Çorap bağın ördüğüm
 Ayda yılda gördüğüm
 Sana hasta diyorlar
 Nasıl oldun öldüğüm

(Anonim Avşar Manisi)

Yemeni:

Ortak diğer kıyafette yemenilerdir. Yemeniler yapı ve dikim modeli itibarı ve hammadde olarak ortak ancak renk itibarı ile farklıdır. Osmaniye'nin dağ kolu köyleri olarak bilinen Kırmızı yemeni de yaygın olarak kullanılmıştır.

Tabanı ham yarma manda derisinden, sayası (yüzü) işlenmiş inek derisinden yapılmış kırmızı ve siyah renkte yemenidir. Yemeninin özelliği giyen kişinin yemenisini kendisi dikmesidir. Bu nedenle boyamadan da kullanılmıştır. Kadirli ilçemizde daha zarif hale getirilerek saraçlar tarafından elde yapılan "Kadirli yemenisi" ünlüdür. Adana'da da bu yemeni giyilmektedir. Yemeni renklerinde tek hâkim renk yoktur. Siyah ve kırmızı olanı en çok kullanılanıdır. Siyah yemeni yaygın kullanılan bir yemeni türüdür. Kırmızı yemeni genel olarak dağ kolu köylerinde kullanılmaktadır (Erkoçak-Gizlice, 2003: 125-K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7).

Atlar gidiyor eşkine
 Yol verin kaçsın şaşkına
 Yemeniyi kaybetmiş
 Siz verin Allah aşkına

(Âşık Hacı Yılmaz)

Sonuç:

Adana ve Osmaniye halkı, geleneklerine bağlıdır. Adana ve Osmaniye'liler, doğal olarak, zamanla ortaya çıkan değişikliklerle de olsa geleneksel kıyafetlerini, düğünlerde ve diğer törenlerde kuşanarak, adeta günümüze geçmişten bir kesit sunmaktadırlar. Kuşaktan kuşağa devredilen, genç kızların çeyizini süsleyen bu kıyafetler, bu bölümü giyilmese de çeyiz sandıklarında saklanarak kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelebilmiştir.

Adana ve Osmaniye'nin giyim kuşam kültürünün tamamen yok olmadan belgelemeyi amaçlayan bu bildiriye, ulaşılabilen tüm materyal incelenmiş, elde edilen bilgiler fotoğraflarla desteklenerek sunulmuştur.

Kaybolmaya yüz tutmuş bu kültür değerlerinin araştırılması günümüze ulaşabilen örneklerinin tespit ve muhafaza edilmesi, sistemli olarak incelenmesi ve belgelenmesi, gelecek kuşaklara tanıtılması açısından önemlidir.

KAYNAK KİŞİLER

- 1.Fadime İPEK, 54 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karaisalı.
- 2.Naciye GÖK, 56 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Seyhan

- 3.Ümmü ÖGÜ, 51, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karaisalı.
4. Emsal YILDIRIM,48 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı. Karaisalı.
5. Perihan DEVELİ, 59 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karaisalı.
6. Nigar KAYA, 45 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karataş.
7. Asuman SÖMEK, 35 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karataş.
8. Servet YALÇUN, 52 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Adana.
9. EmineTAVUSBAY, 70 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Adana.
10. Zeynep KOÇAK, 74 yaşında, okuma-yazması yok, ev hanımı, Karaisalı.
11. Azime TOLGA, 50 yaşında, ilkokul muzunu, ev hanımı, Adana.
12. Pakize ALKAN, 32 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karaisalı.
13. Zekiye SAKIZLI, 51 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, Adana.
14. Fadime DALDABAN, 43 yaşında, ilkokul mezunu, Karaisalı.
15. Perihan KÖK, 49 yaşında, ilkokul mezunu, Adana.

KAYNAKLAR

- AHMET Cevdet Paşa, Tezakir, Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ERKOÇAK, Mehmet “Osmaniye’de Ağıtlar ve Türküler” Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları 1972:
- ERKOÇAK, Mehmet, Alan Araştırma Notları.
- ERKOÇAK, Mehmet-Abdullah GİZLİCE (2003), “Osmaniye Folkloru”, OFAD Kültür Yayınları-1, Osmaniye
- GİZLİCE, Abdullah-Suat ÖNAL(2004), “Osmaniye Geleneksel Kıyafetlerinde Kadın ve Erkek Başlıkları”, *Karacaoğlan’dan – Bela Bartok’a Dadaloğlu’ndan -Âşık Feymani’ye Osmaniye Kültür Sanat ve Folklor Sempozyumu, Osmaniye.*
- İPEK, İsmet (2002), Osmaniye Diye Diye, Kınık Yayınları.
- KILIÇ, Ahmet, Osmaniye Tarihi.
- KIRGIZOĞLU, Neriman Görgünay (1992), Anadolu’da Geleneksel Kadın Başlıkları, 4. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, 5. Cilt,-Maddi Kültür-, Kültür Bakanlığı HKAG Yayınları, Ankara.
- MERİÇ, Atanur (2000), Afyonkarahisar Müzesinde Bulunan Tarihi Kıyafetler Üzerine Bir Araştırma, V. Afyonkarahisar Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar.
- OSMANİYE Folklor Araştırma Derneği Arşivi
- OSMANİYE Milli Eğitim Müdürlüğü Mahalli Kıyafetler Araştırma Komisyonu Raporları 2002.
- TANSUĞ, Sabiha (1984), Anadolu’da Geleneksel Türkmen Giyimi”, folklor ve Etnografya Araştırmaları, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.

.....(1988), Geleneksel Giyimlerin Sahneye Uygulanması, Türk Halk Oyunlarının Sahnelenmesinde Karşılaşılan Problemler Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

TÜRKOĞLU, Sabahattin (2002), Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul.

YALMAN(Yalgın), Ali Rıza(1993), "Cenup'ta Türkmen Oymakları 1-2", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.